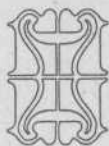

BROGEDE EMNER

FORTÆLLINGER
FRA MANGE LANDE

KØBENHAVN
DANSK FOLKELÆSNINGS FORLAG

1914

Et Eksperiment af Dr. Ox.

Blandt de stille og fredelige Landskaber i det nordlige Flandern er vistnok Staden Quiquendone den mest stille og fredelige. Den bekymrer sig ikke om Handel og Industri, og Verdensbegivenhederne gaar sporskudt forbi den. I Aarhundreder har der ingen Strid fundet Sted indenfor dens Grænser eller været ført nogen Proces; Fragtmændene her bander ikke, Droskekuskene skælder ikke ud, Hestene løber ikke løbsk, Hundene bider ikke, og Kattene har ingen Kløer. Quiquendonesernes Puls har alle deres Levedage kun slaet halvtredsindstyve Slag i Minuttet; de véd ikke, hvad Lidenskab vil sige, og de unge Mennesker dér forelsker sig og gifter sig, fordi det nu engang efter gammel Skik skal være saaledes, men i det mindste maa der gaa en tiars Forlovelse forud for Giftermaalet. Byen bestyres af en Borgmester og et Raad, hvis Grundprincip er den bekendte Sætning: at i Morgen er der ogsaa en Dag, og dets Overhoved, den værdige Borgmester van Tricasse, er et levende Billede paa Sindighed og Troskab mod hin Grundsætning, at kun det Menneske, der dør uden nogensinde at have taget en kraftig Beslutning, kan siges at have naaet den jordiske Fuldkommenheds Højdepunkt. De halvtredje tusinde Beboere, som Byen talte, lignede i deres rolige Liv Planterne i en stille, skovomkranset Indsø, hvis

Vande aldrig krusedes endog af den sagteste Vind. Men det skulde ikke vare længe, før de med Magt blev revent ud af deres søvnige Tilværelse.

Skønt den gode Stad Quiquendones vise Fædre endnu aldrig havde taget nogen Beslutning, hændte det dog undertiden, at de indlod sig paa et eller andet, naar det netop traf sig, at de ikke behøvede at røre en Finger derfor. Saaledes gik det til, at de ogsaa en Gang skulde have Gasbelysning. En berømt fremmed Lærd ved Navn Dr. Ox, fornemmelig bekendt som Fysiolog, var kommen til den velvise Magistrat og havde gjort den det i vor Tid usædvanlige Tilbud paa sin egen Bekostning at ville oplyse Byen med Gas, og mærkværdigt nok var Magistraten gaaet ind paa Tilbudet. Dr. Ox havde derefter slaæet sig ned i Byen i Forening med sin tro Famulus Ygen, hvem Arbejdets tekniske Ledelse var overdragen; Gasværket var snart færdigt, og man begyndte paa Rørlægningen. Da Magistraten aldeles ikke bekymrede sig om Arbejderne, gik disse for sig med al ønskelig Hurtighed, og Quiquendoneserne imødesaa snart den Tid, da de skulde have Gas for en billig Penge. Den ædelmodige Entreprenør, Dr. Ox, lagde slet ikke Skjul paa, at det ved denne Lejlighed var hans Hensigt at foretage et Eksperiment i det store; han vilde nemlig ikke fremstille Gas efter den gamle Metode ved Opledning af Stenkul, men det var hans Hensigt at anvende en ny af Tessé du Motay opfunden Fremgangsmaade, ved hvilken man brænder en Blanding af Ilt og Brint. Ilten blev imidlertid heller ikke fremstillet paa den gamle Maade ved Opvarmning af Brunsten, men Dr. Ox havde konstrueret et ejendommeligt galvanisk Batteri, ved Hjælp af hvilket han var i Stand til i Løbet af kort Tid at fremstille store Mængder Ilt og Brint af deres Forbindelse: Vandet. De to Luftarter førtes derefter under Iagttagelsen af alle

mulige Forsigtighedsregler, for at de ikke skulde blive blandet sammen og derved danne den under Navnet »Knaldgas« bekendte, forfærdelig eksplosive Blanding, hver til sit Gasometer og derfra gennem særskilte Rørledninger til Brænderne, der var konstrueret saaledes, at Luftarterne først forenede sig ved disses Munding, saa at al Fare for Eksplosion var undgaaet. Ved Antændelsen udbredte de da et straalende Lys, som næsten kom det elektriske nær i Styrke. Forarbejderne gik rask fra Haanden, og naar den ny Belysning skulde tage sin Begyndelse, var kun et Tidsspørgsmaal, som ahang af, naar Brænderne, der var meget vanskelige at konstruere, kunde blive færdige og anbragt indvendig i Husene.

»Alt gaar godt, Doktor,« sagde den ivrige Ygen til sin Chef, »Eksperimentet bliver gennemført i det store og vil altsaa være afgørende.«

»Og naar det lykkes,« svarede Dr. Ox livlig, »vil vi vende op og ned paa hele Verden.«

Imidlertid forefaldt der ganske besynderlige Ting blandt Borgerne i den stille og fredelige By Quiquendone. En Opsigt, som man i Aarhundreder ikke havde kendt Mage til, vakte Meddelelsen om, at Stadsfysikus og Notaren ved et Besøg paa det udenfor Byens Port liggende Gasværk pludselig var kommen i en Meningsstrid, og at det var gaaet saa vidt ved denne, at den ene først havde brugt de skæbnsvangre Ord: »Jeg finder det højst besynderligt, som De bærer Dem ad,« hvorpaa den anden havde givet det ikke mindre betydningsfulde Svar: »De skal høre nærmere fra mig.« Straks begav Borgmesteren og det første Magistratsmedlem, der begge i mange Herrens Aar havde været Venner, sig til Skuepladsen for denne forfærdelige Begivenhed — og ikke ret længe efter, at de var kommen derud, kom de for første Gang i deres Liv ordentlig op at skændes. Heldigvis var de et Kvar-

terstid efter at de havde forladt Gasværket atter de gamle Venner. Teatret i Quiquendone — thi Quiquendone har et Teater — er den første Bygning, i hvilken Rørindlægning og hele Apparatet til Gashelysning, dog stadig med Undtagelse af Brænderne, bliver færdigt. Paa dette Tidspunkt skal Operaen »Hugenotterne« opføres. Da Quiquendonernes kunstneriske Opfattelse altid fulgte det mest langtrukne Adagio, plejede man stedse ved musikalske Forestillinger at spille saa langsomt, at man behøvede tre Aftener for at afhaspe en Opera. Men denne Gang gaar det anderledes. Man skal begynde med fjerde Akt, men Publikum er allerede før Forestillingens Begyndelse paaafaldende uroligt, Lysene i Lysekronen brænder saa klart som ingen Sinde tilforn, og det er, som om der var kommet en fremmed Aand ind i Huset. Sangere og Orkester begyndte rigtignok i sædvanligt Tempo, men efterhaanden kom der mere og mere Liv i dem, Lidenskaberne stiger, og snart er det ikke mere Skuespil, men Virkelighed, man oplever saa vel paa Scenen som blandt Tilskuerne. Publikum er med i Sammensværgelsen mod Hugenotterne, Sangerne raser, Orkestret larmer, og da Tæppet falder, er alle ude af sig selv, støjer, raser, larmer, slaar Hattene af Hovedet, træder i Slæbene — og først paa Gaden kommer de eksalterede Mennesker lidt til sig selv igen. Fjerde Akt af »Hugenotterne«, der ellers plejer at spille i seks Timer, var denne Gang blevet »knaldet af« paa atten Minutter.

Efterhaanden fremtraadte der flere og flere Symptomer paa, at der havde fundet et fuldstændigt Omslag i Quiquendonernes Natur Sted. I Begyndelsen mærkedes disse kun under særegne Forhold; saa længe de var hjemme hos sig selv eller i fri Luft, var de de gamle, sindige Mennesker, men saa snart de betraadte en offentlig Bygning, var de som omskabt. De flam-

mede op som tørt Krudt, ved den mindste Anledning kom de i Disput sammen og fornærmede hinanden, og hverken i Raadhuset eller i Kirken formaaede man at paalægge sig nogen Tvang, saa at det regnede ned med Ukvemsord over de brave Borgere saa vel fra Prædikestolen som fra Borgmesterens Sæde. Men efterhaanden forplantede Ondet sig ogsaa til Borgernes Boliger; det kom første Gang til Udbrud paa et Bal, som Bankieren Gollaert gav i Anledning af, at han heldig havde arrangeret et Laan paa 30,000 Francs, og hvor Dansen udartede til en Kankan, Maaltidet til et Orgie — medens Quiquendones Skytsaand bedrøvet bøjede sit Hoved og trak et sort Slør for sit Ansigt.

»Hvordan gaar det, Ygen?« spurgte Dr. Ox.

»Det gaar fortrinlig, alt er i Orden, og Rørlægningen er færdig.«

»Endelig! Saa vil vi da begynde vort Eksperiment i stor Maalestok og indvirke paa Masserne.«

Det var overhovedet et mærkeligt Aar i Quiquendones Annaler. Alt udviklede sig og voksede, som om det var rasende. En saadan Plantevækst havde endnu ingen set; det var, som om Planterne vilde fortrænge hele den øvrige Verden. Aspargeserne blev en Alen høje, Artiskokkerne saa store som Meloner, og et Kaalhoved udgjorde en hel Vognladning. Naar det var Regnvej, søgte man Ly under Champignonerne, og man maatte være to om at spise et Jordbær og fire om en Pære. Rigtignok visnede og fortørrede denne Plantevækst lige saa hurtig som den var fremkommen. Ogsaa Dyrene var som forvandlet. Hundene begyndte at bide, Kattene kradsede med deres Kløer, Æslerne sparkede om sig midt paa offentlig Plads, og der var en Hest for en Enspænder, som virkelig løb løbsk. Blandt Menneskene blev det ligeledes værre og værre. Børnene var navnlig rent ustyrlige og blev til lutter utaalelige enfants terribles, som bestandig gjorde Re-

volution i Skolerne. Ved Siden heraf sporede man overalt en glubende Appetit; man spiste og drak uophørlig, og alligevel kunde man hverken tilfredsstille sin Sult eller sin Tørst; selv Borgmesteren gik altid med en Lærke i Lommen. Der forefaldt daglig Slagsmaal, og man blev nødt til at indrette et Detentionslokale. Man giftede sig nu allerede efter to Maaneders Forlovelse, og der blev endog duelleret paa Pistoler — rigtignok uden at det medførte nogen Følge — for en Dames Skyld. Det var aabenbart, at Verden var af Lave i Quiquendone.

Ganske nye Mennesker kom paa en Gang for Dagens Lys. Skjulte Talenter, hvis Eksistens man hidtil aldrig havde anet, blomstrede pludselig frem, miskendte Kunstgenier blev pludselig overvældet med Æresbevisninger, Digttere og Folketalere, Politikere og Journalister fremtraadte i bunkevis, og i en Haandevending var Byen i Besiddelse af et halvt Dusin Aviser og en Opposition, som gjorde Øvrigheden Helvede hedt. Man forlangte Handlinger og ikke Ord, der skulde udføres en eller anden stor politisk Bedrift, og man behøvede, ikke at søge længe efter en Anledning hertil. For Aarhundreder siden havde Nabobyen Virgamen paa det groveste krænket Quiquendones Grænseskæl og denne Forbrydelse havde den endnu ikke udsonet. Nu var Øjeblikket kommet til at forlange Erstatning. Man krævede en saadan, men blev haanlig afvist; thi man kendte jo de kære Naboer fra gammel Tid af. Men man kendte dem kun, som de havde været, ikke som de var nu. Virgamernes Spot fik Bægeret til at flyde over, og med rasende Begejstring besluttede man et Felttog imod dem.

»Mester,« sagde Ygen, »Eksperimentet er lykkedes.«

»Det er sandt,« svarede Dr. Ox; »ser du nu, at jeg havde Ret? Ikke blot Folkenes fysiske Udvikling,

men ogsaa deres aandelige Egenskaber, deres Moral, Karakter, Talenter, politiske Opfattelse, er altsammen afhængig af Virkningen paa Molekulerne.«

»Jeg indrømmer det,« svarede Ygen, »men nu synes jeg, det kunde være nok med denne grusomme Spøg. Jeg kunde have Lyst til. . . .«

»Til hvad?«

»At dreje Hanen for.«

»Understaa dig dertil, Elendige,« raabte Dr. Ox, »og jeg skal dreje Halsen om paa dig.«

Før den blodige Ekspedition mod Virgamen skulde rykke ud, besteg Borgmesteren og det første Magistratsmedlem Byens Taarn for at rekognoscere Terrænet. Allerede da de begyndte at stige op i Taarnet, kom de i heftig Strid med hinanden, men denne sagtede, jo højere de kom op, og da de havde naaet det øverste, var de atter gode Venner. Omvendt gik det ved Nedstigningen; da de var kommen til de nederste Trin, havde de to Æresborgere formelig hinanden i Haartotterne og regalerede hinanden med de værste Kraftudtryk. Den almindelige Eksaltation har naaet sit Højdepunkt, Armeen, der bestaar af store og smaa mellem hinanden og bevæbnede med alle mulige og umulige Vaaben, raser i vild Begejstring og forlanger at blive ført mod Fjenden, Trompeterne giver Signalet til Opbrud — da styrter en Mand hen imod dem. »Hold inde, I ulykkelige!« raaber han. »Tæmmer Eders Krigslyst! Lad mig dreje Hanen for! I er ikke skabte til at udgyde hinandens Blod; thi I er gode og fredelige Borgere. At I nu er saa ophidsede, er kun min Herre, Dr. Ox, Skyld i; han har villet gøre et Eksperiment med Eder. Under Paaskud af at ville oplyse Eders By med Ilt-Brintluft, har han fyldt Luftten med. . . .« Længere kom Ygen ikke; thi en kraftig Haand, der tilhørte hans Herre, greb ham i Struben. Der opstod nu et frygteligt Slagsmaal, i hvilket alle

deltog; de to fremmede Gasmagere skulde gribes og sættes i Arresten.

Da forefaldt der pludselig en forfærdelig Eksplosion. Hele Atmøsfæren syntes at staa i Flamme, og det med et tusindfoldigt Tordenskrald løsslupne Lufttryk slyngede hele Armeen til Jorden. Da man endelig igen vovede at rejse sig, var hele det prægtige Gasværk som bortfejlet af Jorden, formodentlig som Følge af en Uforsigtighed, der havde foranlediget en Blanding og Antændelse af de to Luftarter. Heller ikke Dr. Ox og hans Famulus Ygen saa man mere til; de var forsvundne, men man tror at have fundet Beviser paa, at de fortsætter deres Eksperimenter andet Steds.

Efter Eksplosionen er Quiquendone igen bleven den stille, fredelige, flegmatiske flamske Stad, som den tidligere var. Enhver gik rolig til sit og forundrede sig ikke en Gang over, at man nogen Sinde havde kunnet lade sig forlede til saadanne Ekscentriciteter som at gribe til Vaaben mod en uskyldig Naboby. I Løbet af faa Dage var alt igen kommet i den gamle Gænge og vil vedblive dermed til Dagenes Ende. Borgmester og Raad beslutter igen ikke at tage nogen Beslutning, Følketalerne og Byens andre Talenter har anskaffet sig Bomulds Nathuer, Bladene eksisterer endnu kun i Smørhandlernes Erindring, Forlovelserne varer atter ti Aar ligesom tidligere, Fragtmænd og Droskekuske bander ikke mere, Hundene bider ikke, Kattene river ikke, og over Husenes Døre læses de gyldne Ord: »I Morgen er der atter en Dag.«

Hvad var det egentlig, som Dr. Ox havde gjort? Han udførte et fantastisk-videnskabeligt Eksperiment, slet ikke andet. Nedlægningen af Rørene fra hans saakaldte Gasværk havde kun til Hensigt at fylde først de offentlige Bygninger, dernæst Privatboligerne og endelig ogsaa Gader og Torve med ren Ilt. Denne Luftart, der hverken har Smag eller Lugt, besidder den

Egenskab at ophidse Organismen paa det voldsomste, naar den indaandes i større Doser. I en af ren Ilt bestaaende Atmosfære opflammes Livsaanderne i en utrolig Grad, saa at der foregaar en fuldstændig Forbrænding. Naar man imidlertid betids kommer tilbage til de almindelige Luftlag, bliver alt igen som tidligere. Et Eksempel herpaa giver Borgmesteren og det første Magistratsmedlem, som blev enige, da de kom op i den sædvanlige Atmosfære ovenpaa Taarnet, men atter blev Uvenner, da de steg ned, hvor Luften var mættet af Ilt. At leve i denne Luftart vil sige det samme som kun at leve kort eller at dø snart, lig de Daarer, som i et udsvævende Liv fortærer og forbrænder sig selv. Det var derfor et stort Held for de gode Folk i Quiquendone, at Eksplosionen sprængte Gasværket i Luften og dermed gjorde Ende paa Dr. Ox's Eksperiment.

Moralen af denne Historie skulde altsaa være, at alle Menneskeslægtens Egenskaber og Evner: Dyd, Mod, Talent, Aand, Indbildningskraft o. s. v. kun skulde afhænge af Iltens Virkning paa Organismen? Saaledes lyder i det mindste Dr. Ox's Teori, og den franske Forfatter Jules Verne gjorde sig den Ulejlighed at illustrere den paa en morsom Maade i Historien om den gode By Quiquendone og dens Gasværk. Det er værd at lægge Mærke til, at der ligger en faktisk Kendsgerning til Grund for denne; en Række Forsøg, som blev udført i Paris over Iltens Virkning paa de levende Organismer, gav Forfatteren Anledning til hans interessante Skildring: Une Fantaisie du Docteur Ox.